

УДК 378.03:316.647.5-057.875:81

Федорова О. В.

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
Хмельницький, Україна
E-mail: fedorova2012@ukr.net
ORCID: 0000-0003-2300-6387

Гандабура О. В.

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов,
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
Хмельницький, Україна
E-mail: o.handabura@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1119-5072

ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ ТА РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ЛІНГВОКРАЇНОЗНАВЧИХ ТА ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ ОСВІТНІХ КУРСІВ

Анотація

Стаття присвячена комплексному дослідженню формування міжкультурної толерантності та резильєнтності студентів з в умовах сучасних освітніх викликів, зумовлених військовою агресією в Україні. Автором статті розкрито сутність понять «толерантність» та «резильєнтність» в освітньому контексті, проаналізовано еволюцію наукових поглядів на міжкультурну комунікацію, обґрунтовано необхідність цілеспрямованого формування міжкультурної толерантності в умовах військового конфлікту. Особливу увагу приділено вивченню навчальних дисциплін «Лінгвокраїнознавство англomовних країн», «Історія літератури англomовних країн» та «Міжкультурна комунікація». Дослідницею визначено практичні напрямки формування міжкультурної толерантності та резильєнтності у курсі лінгвокраїнознавства (вивчення історичних подій крізь призму культурної спорідненості, аналіз боротьби за незалежність різних народів, порівняння демократичних процесів в англomовних країнах та в Україні, на заняттях з літературознавства (дослідження біографій письменників як прикладів життєстійкості, аналіз літературних творів, що демонструють подолання складних життєвих обставин, вивчення творів маргінальної літератури для розуміння культурного різноманіття) та в межах міжкультурної комунікації (вивчення культурного релятивізму та універсалізму, розгляд кейсів етноцентризму, проектна діяльність з порівняння міжкультурних практик).

Значну увагу автором статті приділено обґрунтуванню форм та методів формування міжкультурної толерантності та резильєнтності, серед яких виділено групові дискусії, проектну діяльність, ситуативні інсценізації. Дослідження доводить ефективність впровадження інтерактивних методів навчання, спрямованих на розвиток здатності студентів до взаєморозуміння, емпатії та психологічної стійкості. Розроблені підходи можуть бути впроваджені в освітній процес підготовки майбутніх вчителів.

Ключові слова: міжкультурна толерантність, резильєнтність, професійна підготовка, лінгвокраїнознавство, літературознавство, міжкультурна комунікація.

Вступ. Умови війни, в яких Україна живе вже десять років, породжують нові виклики і диктують нові умови життя. Кожен громадянин України стикнувся із новим і жорстоким життєвим досвідом, викликаним воєнним станом. В перманентно турбулентних умовах життя суспільство по новому бачить задачі, що стоять перед освітою загалом та вищою професійною освітою зокрема. І хоча такі цінності як терпимість, полікультурність, життєстійкість не є новими в освітянському дискурсі і їх значимість неодноразово наголошувалась раніше та закріплена в численних державних документах як орієнтир виховання громадянина України, все ж тривала військова агресія змушує освітян приділяти більше уваги вихованню таких рис особистості, які б якомога ефективніше відповідали вимогам часу. До них, без сумніву, варто віднести резильєнтність та міжкультурну толерантність.

Саме ці риси покликані, з одного боку, допомагати взаємному порозумінню в нашому суспільстві та на міжнародному рівні – з представниками інших країн та організацій, які підтримують нашу країну в умовах агресії, а з іншого боку, – можуть врятувати громадян від психо-емоційного виснаження та вигорання.

Розглянемо стан дослідженості проблеми формування міжкультурної толерантності та резильєнтності в вітчизняній педагогічній науці.

У Декларації принципів терпимості, прийнятій ООН у 1995 р., зазначається, що «толерантність означає повагу, прийняття і правильне розуміння різноманіття культур, форм самовираження й прояву людської індивідуальності. Толерантності сприяють знання, відкритість, спілкування і свобода думки, совісті, переконань... Толерантність – це не поступка, поблажливість чи потурання, а активне ставлення до дійсності, що формується на основі визнання універсальних прав і свобод людини» [13, с. 255].

У сфері іншомовної вищої професійної освіти України основною метою визначається «володіння іноземною мовою як предметом і засобом навчання студентів міжкультурного діалогу у майбутній діяльності вчителя; оволодіння іноземною мовою як засобом спілкування на міжнародному рівні», що викликає необхідність першочергового виховання у цьому процесі толерантності і взаєморозуміння [7, с. 63–64].

Попри чітку та однозначну позицію громадськості та держави до визнання важливості формування толерантності як основи міжкультурної взаємодії, ми вимушені погодитись з Соколовською С. В., що в глобальному вимірі несформованість у багатьох представників різних народів толерантного мислення призвела до численних криз, насилля, утилітаризму і прагматизму, що вважаються малопродуктивними для суспільного демократичного розвитку. [13, с. 255]. А в Україні наразі окрім військової агресії з боку країни-загарбниці, можна спостерігати загострення численних внутрішніх суспільних протиріч, що прямо чи опосередковано породжуються нетолерантним ставленням громадян один до одного.

У відповідь на суспільний запит вектор наукових досліджень в рамках проблематики «толерантність як компонент міжкультурної компетентності майбутніх учителів англійської мови» активно формується. Цю проблему розробляють в такі науковці як: Г. В. Єлізарова, С. Ю. Ніколаєва, В. В. Кабакчі, В. В. Баркасі, О. Б. Бігич, І. В. Соколова, Ю. С. Стиркіна, О. М. Трубічинна переважно в аспектах професійної підготовки вчителів англійської мови [13, с. 256]. Праці сучасних науковців в даному аспекті теоретично базуються на доробках таких провідних педагогів як Ф. С. Бацевич, який розглядав толерантність в контексті проблем глобалізації культури та взаємодії цивілізацій, діалогу культур і міжнародного спілкування, розуміння в міжкультурній комунікації та подолання конфліктів тощо [1; 13, с. 255].

Дещо менш дослідженим, однак, ймовірно, значно актуальнішим наразі є поняття резильєнтності, яке виникло на основі спорідненого терміну життєстійкості. У науковий обіг поняття «життєстійкості» (hardiness) включено переважно зусиллями С. Кобаса та С. Мадді в роботах, що були опубліковані в кінці 70-х – першій половині 80-х років минулого століття. Цей феномен, що є багатовимірною особистісною властивістю, покликаною захистити людину від впливу стресу, привертає інтенсивну увагу дослідників вже декілька десятиліть. Виникнення цього поняття пов'язують із збільшенням зацікавленості науковців, внаслідок розвитку екзистенціальної психології та прикладної психології стресу, до таких явищ як стійкість особистості, її здатність протистояти несприятливим умовам середовища, долати професійні та життєві кризи [8, с. 11].

Термін «резильєнс» (resilience), резильєнтність або стійкість, досить широко використовувався протягом століть і з часом набув різноманітних значень. Однак лише в останні кілька десятиліть цей термін набув популярності в якості психологічного феномену. В світовій науковій літературі він вперше почав з'являтися також в 1970-х роках. На сьогодні поняття «резильєнтність» широко використовується у психології, медицині, біології та соціальних науках в контексті впливу на людину певних екстремальних, загрозливих чи стресових умов, а також її здатності до збереження повноцінного функціонування під час та після такого впливу [8, с. 11].

Звичайно, наразі в Україні зрозумілою та очікуваною є тенденція до дослідження різноманітних шляхів та засобів формування резильєнтності в умовах перманентного стресу, викликаного війною. Коновалова О. В., Бикова С. В. стверджують, що з фактично з першого дня повномасштабного вторгнення РФ в Україну, психологи та психотерапевти, які до цього працювали переважно з мирними запитами, почали активно відшукувати й вчити протоколи воєнної та кризової психології, створювати у соціальних мережах та месенджерах ресурси психологічної допомоги, розробляти програми психологічної підтримки та головне – в перші місяці війни знаходилися цілодобово на зв'язку з тими, хто потребував підтримки. Саме на цьому етапі у професійній спільноті психологів, психотерапевтів та психіатрів гостро постало питання щодо шляхів формування у населення навичок резильєнтності – психологічної стійкості [9, с. 12].

Варто зауважити, що питання резильєнтності студентської молоді розглядали такі вітчизняні дослідники як Е. Грішин [3], В. Єгорова [5], О. Односталко [10], Л. П'янківська [11], О. Якимець [15].

Загалом, на нашу думку, наукова педагогічна та психологічна спільнота в Україні досить швидко та активно реагує на поточні виклики життя і наразі може запропонувати педагогам-практикам широкий спектр теоретичних матеріалів, що обґрунтовують філософські, правові, методологічні та ін. основи формування міжкультурної толерантності та резильєнтності, а також різноманіття практичних методик та прийомів, які можна реалізовувати у будь-яких формах взаємодії зі студентами – онлайн, офлайн, у фронтальній, груповій, парній та індивідуальній роботі.

Однак, як засвідчує досвід, на ділі вчителі стикаються з ситуаціями, коли їх ініціативи обмежуються програмами навчальних курсів та вимогами навчальних планів щодо матеріалів, які потрібно опрацювати зі студентами на заняттях. Тому ми вважаємо за доцільне дослідити, як викладач може формувати такі якості як міжкультурна толерантність та резильєнтність у студентів під час вивчення таких курсів, що входять до обов'язкового блоку професійної підготовки майбутніх фахівців.

Мета статті: визначити шляхи формування міжкультурної толерантності та резильєнтності студентів при вивченні лінгвокраїнознавчих та літературознавчих освітніх курсів.

Виклад основного матеріалу. Матеріалом дослідження є зміст навчальних курсів «Лінгвокраїнознавство англійських країн», «Історія літератури англійських країн» та «Міжкультурна комунікація», які входять до блоків обов'язкових освітніх компонентів професійної підготовки на бакалаврському та магістерському рівнях

освітніх програм за спеціальністю 014.02 Середня освіта. Англійська мова та зарубіжна література, що реалізовані на факультеті початкової освіти та філології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії. Безпосередньо у фокусі уваги даної статті є теми в програмі даних курсів, що володіють найбільшим потенціалом для формування резильєнтності та міжкультурної толерантності здобувачів освіти.

«Лінгвокраїнознавство англomовних країн» вивчається на другому курсі визначеної спеціальності та має обсяг 90 годин. Саме цей предмет покликаний формувати такі компетентності майбутнього фахівця, які сукупно формують міжкультурну компетенцію вчителя іноземної мови та зарубіжної літератури і які саме базуються на здатності до міжкультурної толерантності. Хочемо наголосити, що важливим є формування у студентів саме позитивної толерантності, яка передбачає не просто терпимість, але намагання зрозуміти, дослідити світ іншої культури на противагу негативній, яка тяжіє до ігнорування того, що нам не подобається або є незвичним для нас в іншій культурі [2].

Позитивна терпимість, з нашої точки зору, повинна ґрунтуватись на усвідомленні спорідненості цінностей та принципів між різними культурами, навіть при наявних відмінностях способу життя та суспільно-політичного устрою у країнах. Такої усвідомленості можна досягти шляхом аналізу на заняттях причинно-наслідкових зв'язків між ключовими подіями історичного розвитку країни, визначення історичної обумовленості національних свят, традицій, церемоній, обговорення значимості авторитету національних лідерів тощо. Для представників української культури та народів англomовних країн спільну основу для міжкультурного порозуміння можуть становити теми національної незалежності, суверенності, боротьби за демократію, національну ідентичність та відродження, любов до свободи та рівноправ'я.

До таких тем в курсі лінгвокраїнознавства англomовних країн можна віднести заняття присвячені боротьбі за незалежність США, формуванню демократичних принципів управління державою в Сполученому Королівстві, США, Австралії, Канаді та інших англomовних країнах, вивчення біографій та державницького внеску відомих президентів Америки, монархів Великобританії, лідерів національно-визвольної боротьби в Ірландії, Шотландії, сучасні механізми реалізації рівних прав громадян, забезпечення демократичного розвитку англomовних країн, їх поступ до НАТО, ЄС, Співдружності націй, ООН тощо.

Важливо не обмежуватись простим накопиченням фактичної інформації у форматі лекцій, конспектування літератури тощо, але організувати роботу над окресленими темами так, щоб максимально залучати студентів до колективного чи групового обговорення, диспутів, критичного аналізу причин та наслідків, порівняльного аналізу схожих подій та персоналій рідної культури та історії.

Багато спільного, звісно, можна віднайти і в культурних традиціях відзначення релігійних свят, сімейних подій, вшануванні героїв. На заняттях курсу відповідної тематики доцільно організувати проектну діяльність, інсценізацію, обговорення саме з фокусом на виявленні культурної спорідненості між країнами і народами.

Разом з тим не можна оминути і тих аспектів культури англomовних країн, які є відмінними від української. Їх вивчення рекомендуємо здійснювати відповідно до принципу «цінності культурного різноманіття» (value of cultural diversity) і уникати поглядів культурного етноцентризму або ксеноцентризму, формуючи у студентів стійкий інтерес до всього нового, невідомого та відмінного як до джерела власного культурного збагачення та зростання.

На першому (бакалаврському) освітньому рівні навчальним планом спеціальності 014.02 Середня освіта. Англійська мова та зарубіжна література, передбачено вивчення ряду літературознавчих дисциплін – історії літератури англomовних країн, античної літератури, історії зарубіжної літератури, сучасної зарубіжної літератури. В програмах кожного курсу передбачено чимало тем, що можуть сприяти формуванню міжкультурної толерантності майбутніх фахівців. Як приклад хочемо розглянути ряд занять із модуля «Сучасна маргінальна американська література» з курсу «Історія літератури англomовних країн». Метою модуля є вивчення досвіду становлення толерантних міжкультурних стосунків між членами американського суспільства, що належать до різних соціальних груп: з одного боку – домінуючої (mainstream) групи білих, англomовних американців-християн (протестантів), з іншого боку – маргінальних (marginal) груп іммігрантів різних поколінь з країн Африки, Азії, Латинської Америки, Східної Європи, корінних американців тощо.

Літературними джерелами модуля є твори 'No-No Boy' Джона Окади, «Шлюб за домовленістю» Чітри Банерджі Дівакаруні, «Їх очі бачили Бога» Зори Ніл Херстон, «Будинок на вулиці Манго» Сандри Сіснерос та ін. Кожний з цих творів під різним кутом висвітлює питання культурних суперечностей на фоні складних історичних подій та політичних конфліктів, культурної ідентичності та асиміляції, ностальгії та міжсвітовості. Окрім цілого ряду цікавих персонажів, модуль дає можливість ознайомитись зі складними долями авторів творів, кожен з яких є повчальним прикладом на шляху до міжкультурного порозуміння в сучасному глобалізованому світі.

Шляхом обговорення змісту творів, їх соціо-історичного підґрунтя, конкретних вчинків героїв та мотивів, що їх визначали викладач має можливість показати студентам наслідки культурного етноцентризму і шляхи його подолання. Знову ж таки рекомендуємо щоразу намагатися проводити паралелі між українськими реаліями та змістом твору з метою усвідомлення студентами культурної спорідненості українців з багатьма народами світу, яка і лежить в основі міжкультурної толерантності.

Важливим епізодом одного із занять даного модуля вважаємо обговорення цитати Луїса Альберто Урреа, мексикансько-американського письменника, пулітцерівського номінанта: «Я зростав розділений навпіл колючим

дротом і це змусило мене бачити кордони скрізь. Кордони між чоловіками і жінками, кордони між лівими і правими, між правильними і геями, між чорними і білими, між коричневими і білими, між чорними і коричневими. Ви ж розумієте? Я не люблю кордони. Я дуже люблю мости. Тому я не є помежовим письменником. Я – будівельник мостів». Цей вислів не лише яскраво ілюструє трагічний досвід письменника, що полягає в культурній маргіналізації його громади, а й показує його глибоку мудрість і щирю готовність до пробачення та міжкультурного порозуміння.

На завершальному етапі підготовки фахівців за освітньо-професійною програмою спеціальності 014.02 Середня освіта. Англійська мова та зарубіжна література, на другому, магістерському рівні вивчається предмет «Міжкультурна комунікація», одним із основних завдань якого саме і є формування міжкультурної толерантності. Це завдання успішно реалізується за рахунок вивчення таких аспектів культурного різноманіття, які стосуються відмінностей у сприйнятті часу, сім'ї, корпоративної толерантності, особистого розвитку, ділової етики тощо між представниками різних культур. Численні позитивні відгуки студентів про зміст курсу доводять, що він значно змінює їх особисте ставлення до іноземців, їх світогляду та культурних практик, дозволяє переоцінити досвід власного міжкультурного спілкування. Такі теми як «Засоби невербальної комунікації», «Культурні табу» сприяють усвідомленню студентами цінності культурного різноманіття. Студентам подобаються ситуативні інсценізації на відповідних заняттях, що формують практичні навички міжкультурної комунікації і знімають психологічні бар'єри.

Особливо успішним в плані формування міжкультурної толерантності в межах даного курсу ми вважаємо модуль, присвячений питанням культурного релятивізму, універсалізму, етноцентризму та ксеноцентризму. В процесі вивчення даного модуля студенти знайомляться з глобально прийнятими загальнолюдськими цінностями міжкультурного спілкування, ризиками їх абсолютизації та ігнорування, вивчають ряд прикладів етноцентризму та ксеноцентризму в історії України та англomовних країн.

Підсумковим завданням модуля є парний проект здобувачів, що передбачає порівняння історичних кейсів російського та британського етноцентризму в стосунках з сусідніми державами та колишніми колоніями, а також сучасних практик міжнародних відносин цих імперій, виявлення позитивних та негативних прикладів, тенденцій та наслідків етноцентризму для добробуту мешканців. За підсумками виконання проекту в аудиторії передбачена групова дискусія для обміну узагальненнями щодо шляхів подолання етноцентризму та формування міжкультурної толерантності. Наші спостереження доводять ефективність таких видів роботи, адже всі здобувачі демонструють широку обізнаність, глибоке розуміння та здатність до критичної оцінки проявів етноцентризму та його історико-політичних наслідків, виявляють толерантне ставлення до представників інших культур.

Зауважимо, що формуванню резильєнтності у здобувачів до початку пандемії коронавірусу та військової агресії приділялась досить обмежена увага, однак ситуація наразі кардинально змінилась.

Резильєнтність, як здатність до психологічної стійкості та пружності, адаптації мислення, поведінки та емоцій з метою вирішення проблемних задач у змінених умовах чи нестандартних ситуаціях (ситуаціях ризику) включена до переліку загальних компетентностей освітньої програми за спеціальністю 014.02 Середня освіта. Англійська мова та зарубіжна література на першому бакалаврському рівні.

Найбільшим потенціалом щодо формування такої якості особистості серед освітніх курсів, які ми розглядаємо у даній статті, на нашу думку, володіє курс історії літератури англomовних країн. Перш за все через те, що власне саме читання літературних творів є потужним засобом релаксації та психологічної стабілізації. Окрім того, в програмі курсу передбачено вивчення чимало літературних творів, які в сюжеті та серед персонажів містять приклади резильєнтності та сприяють її вихованню у читачів. А також ознайомлення з життєписами письменників, які достойно переживали важкі кризові періоди та події особистого та суспільно-політичного характеру та зуміли відобразити свій досвід у літературних творах.

Хочемо наголосити, що саме від педагога безпосередньо залежить можливість реалізації потенціалу формування у здобувачів резильєнтності при вивченні кожної окремої теми, оскільки зміст літературних творів є доволі багатоаспектним і викладач може обрати, на чому зосередити увагу при їх вивченні.

Зупинимось більш детально перш за все на персоналіях авторів, оскільки приклади з їх життя є реальними, тому мають більшу переконливість і виховну вагу. В життєвих історіях письменників різних епох можна знайти епізоди, що вчать життєстійкості, але найбільш показовими є біографії тих, хто жив та писав у часи революцій, воєн, політичних конфліктів, адже саме такі події перегукуються з умовами життя в сучасній Україні. До таких можемо віднести Джона Мільтона, який переживши політичні гоніння, бідність, особисту сімейну драму, геть втратив зір, але продовжив роботу над шедевральною епічною поемою «Втрачений рай», Вальтера Скотта, що проявляв виняткову творчу плідність за складних фінансових умов і слабкого здоров'я, сестер Бронте, які протягом свого короткого життя, обмежені бідністю, соціальним безправ'ям та сімейним горем залишили читачам твори сповнені оптимізму та мотивації до боротьби, Вірджинії Вульф, що з дитинства боролась з психологічними викликами, Річарда Олдінгтона, представника втраченого покоління, який саме і торкався проблем резильєнтності у його передбаченому програмою романі «Смерть героя», Гаррієт Бічер-Стоу, чия родина та однодумці є прикладами життєстійкості у боротьбі проти рабства та багато інших.

Серед літературних творів, зміст сюжету та образи персонажів яких, сприяють формуванню резильєнтності хочемо виділити: «Робінзон Крузо» Д. Дефо, де головний персонаж завдяки вірі і наполегливій праці витримує

випробування самотністю і відчаєм кілька десятиліть, «Джейн Ейр» – роман з автобіографічними елементами, що на прикладі головної героїні вчить стійкості та відданості собі, «Червона літера» Н. Готорна, з головною героїнею Естер Прін, що мужньо і достойно зносила несправедливе суспільне цькування, зберігаючи любов до життя та доньки, «Хатина дядька Тома» Г. Бічер-Стоу, яка вчить читачів не втрачати людяності та віри в нелюдських умовах рабського гніту, «Їх очі бачили Бога» З. Ніл Херстон, що описує особисте зростання та перемогу героїні на фоні складних обставин життя та ін.

В курсах лінгвокраїнознавства англomовних країн та міжкультурної комунікації можна зосередити увагу на формуванні резильєнтності скоріше на прикладах народів та націй, ніж окремих персоналій, але це є не менш позитивним досвідом в даному аспекті. Так цікавими для здобувачів є теми боротьби за національне та культурне відродження корінних народів Америки, Австралії, Нової Зеландії, Канади, Південної Африки, ірландців та шотландців, яка тривала століттями та продовжується досі. В межах цих тем можна знайти чимало прикладів невтомної жаги цих народів до самотності, культурної незалежності та стійкості в умовах політичного пригноблення та репресій. Більшість з них перегукуються з історією українського народу.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що лінгвокраїнознавчі та літературознавчі курси у програмі підготовки майбутніх вчителів англійської мови та зарубіжної літератури надають викладачу багато можливостей для формування у студентів резильєнтності та міжкультурної толерантності – якостей, що є запорукою успішної професійної, громадської та особистої діяльності та добробуту у ХХІ столітті. Перспективою нашого дослідження вбачаємо розробку комплексної методики формування міжкультурної толерантності та резильєнтності в системі професійної освіти.

Список використаних джерел

1. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. Київ : Довіра, 2007. 205 с.
2. Буров С. Права людини та толерантність. *Мультиверсум*. 2005. № 51. С. 75–81.
3. Грішин Е. Резилієнтність особистості: Сутність феномену, психодіагностика та засоби розвитку. *Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди*. 2021. Вип. 64. С. 62–81.
4. Декларація принципів толерантності. URL: <https://don.kyivcity.gov.ua/files/2014/2/10/Deklaracija-tolerantnosti.pdf> (дата звернення: 07.12.2023).
5. Сторова В. Особливості життєстійкості студентів закладів вищої освіти в умовах дистанційного навчання. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2021. Вип. 15. С. 58–66.
6. Захарчук Н. В. Філософсько-соціологічний аспект категорії «толерантність» та її роль у міжкультурній комунікації. *Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка*. 2012. Випуск 3. С. 23–28.
7. Методика формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетенції: Курс лекцій : [навч. метод. посіб. для студ. мовних спец. осв.кваліф. рівня «магістр»] / О. Б. Бігич, Н. Ф. Бориско, Г. Е. Борецька та ін. ; за ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ: Ленвіт, 2011. 344 с.
8. Кокур О. М., Мельничук Т. І. Резилієнс-довідник: практичний посібник. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2023. 25 с.
9. Коновалова О. В., Бикова С. В. Формування резильєнтності у студентської молоді. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПСИХОЛОГІЯ*. 2023. Випуск 3. С. 13–17.
10. Односталко О. Ресурси стійкості особистості в умовах складних та нетипових ситуацій життя : дис.кандидата психологічних наук : 19.00.01. Волинський національний університет імені Лесі Українки. м. Луцьк, 2020. 183 с.
11. П'янківська Л. Особливості прояву резильєнтності у студентів в умовах воєнного часу. *Перспективи та інновації науки*. 2023. Вип. 10. С. 623–633.
12. Слющинський Б. В. Міжкультурна комунікація як феномен сучасної культури. *Нова парадигма*. 2004. Вип. 37. С. 229–242.
13. Соколовська С. В. Толерантність як компонент міжкультурної компетентності майбутніх учителів англійської мови. *Людські цінності і толерантність у сучасному світі: міжконтинентальний діалог інтелектуалів* : матер. Міжнарод. наук.-практ. конф., м. Київ, 16 листоп. 2011 р., Київський Університет імені Бориса Грінченка. 2011. С. 255–258.
14. Філатенко І. О., Закрутько Л. І. Міжкультурна толерантність як професійна якість викладача в навчальному процесі в іноземній аудиторії. *Modern ways of development of science and the latest theories : Abstracts of XIII International Scientific and Practical Conference*. Madrid, Spain, December 11–13, 2023. P. 293–295.
15. Якимець О. Побудова резильєнтності учнів та студентів під час навчального процесу. *Реалізація освітніх ініціатив в умовах воєнного часу: вітчизняний та зарубіжний досвід*. 2022. Вип. 1. С. 17–27.

Fedorova O. V.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Foreign Languages Department,
Khmelnitskyi Humanitarian-Pedagogical Academy
Khmelnitsky, Ukraine*

E-mail: fedorova2012@ukr.net

ORCID: 0000-0003-2300-6387

Handabura O. V.

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Foreign Languages Department,
Khmelnitskyi Humanitarian-Pedagogical Academy
Khmelnitskyi, Ukraine*

E-mail: o.handabura@gmail.com

ORCID: 0000-0002-1119-5072

FORMATION OF INTERCULTURAL TOLERANCE AND RESILIENCE OF STUDENTS WHILE TEACHING COUNTRY AND LITERATURE STUDIES

Abstract

The article is dedicated to a comprehensive study of the formation of intercultural tolerance and resilience among students in the context of modern educational challenges caused by military aggression in Ukraine. The author reveals the essence of the concepts of 'tolerance' and 'resilience' in the educational context, analyzes the evolution of scientific views on intercultural communication, and substantiates the necessity of purposeful formation of intercultural tolerance during a military conflict. Special attention is paid to studying the disciplines 'Linguistic and Cultural Studies of English-Speaking Countries', 'Literature History of English-Speaking Countries', and 'Intercultural Communication'. The researcher identifies practical directions for forming intercultural tolerance and resilience in linguistic and cultural studies (studying historical events through the prism of cultural kinship, analyzing the struggle for independence of various peoples, comparing democratic processes in English-speaking countries and Ukraine), in literature studies (investigating writers' biographies as examples of life sustainability, analyzing literary works demonstrating overcoming complex life circumstances, studying marginal literature to understand cultural diversity), in intercultural communication (exploring cultural relativism and universalism, examining cases of ethnocentrism, project activities comparing intercultural practices).

Significant attention is devoted to substantiating forms and methods of forming intercultural tolerance and resilience, including group discussions, project activities, and situational role-plays. The study proves the effectiveness of implementing interactive teaching methods aimed at developing students' ability for mutual understanding, empathy, and psychological stability. The developed methodologies can be implemented in the educational process of teacher training.

Key words: *intercultural tolerance, resilience, professional training, linguistic and cultural studies, literary studies, intercultural communication.*

References

1. Batsevykh F. S. (2007). Slovnnyk terminiv mizhkulturnoi komunikatsii [Glossary of Intercultural Communication Terms]. K. : Dovira, 205 s. [in Ukrainian].
2. Burov S. (2005). Prava liudyny ta tolerantnist [Human Rights and Tolerance]. Mulytversum. № 51. S. 75–81. [in Ukrainian]
3. Hrishyn E. (2021). Rezyliientnist osobystosti: Sutnist fenomenu, psykholohiia i znachennia [Personal Resilience: The Essence of the Phenomenon, Psychological Assessment and Means of Development]. Visnyk KhNPU imeni H.S. Skovorody. Vyp. 64. S. 62–81 [in Ukrainian].
4. Deklaratsiia pryntsyviv tolerantnosti [Declaration of Principles of Tolerance]. URL: <https://don.kyivcity.gov.ua/files/2014/2/10/Deklaracija-tolerantnosti.pdf> (data zvernennia: 07.12.2023) [in Ukrainian].
5. Yehorova V. (2021). Osoblyvosti zhyttiistosti studentiv zakladiv vyshchoi osvity v umovakh dystantsiinoho navchannia [Characteristics of Resilience Among University Students in Distance Learning Conditions]. Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Vyp. 15. S. 58–66. [in Ukrainian]
6. Zakharchuk N. V. (2012). Filosofska-sotsiologichnyi aspekt katehorii «tolerantnist» ta yii rol u mizhkulturnii komunikatsii [Philosophical and Sociological Aspect of the Category 'Tolerance' and Its Role in Intercultural Communication]. Visnyk NTUU 'KPI'. Filosofiia. Psykholohiia. Pedahohika. Vypusk 3. S. 23–28 [in Ukrainian].
7. Metodyka formuvannia mizhkulturnoi inshomovnoi komunikativnoi kompetentsii: Kurs leksii [Methodology of Developing Intercultural Foreign Language Communicative Competence: A Course of Lectures]: [navch. metod. posib. dlia stud. movnykh spets. osv.kvalif. rivnia «mahistr»] / O. B. Bihych, N. F. Borysko, H. E. Boretska ta in. ; za red. S. Yu. Nikolaievoi. (2011). K. : Lenvit. 344 s. [in Ukrainian].
8. Kokun O. M., Melnychuk T. I. (2023). Rezyliens-dovidnyk: praktychny posibnyk [Resilience Handbook: A Practical Guide]. Kyiv: Instytut psykholohii imeni H.S. Kostiuksa NAPN Ukrainy. 25 s. [in Ukrainian]
9. Konovalova O. V., Bykova S. V. (2023). Formuvannia rezyliientnosti u studentskoi molodi [Development of Resilience in Student Youth]. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya PSYKhOLOHIIA. Vypusk 3. S. 13–17 [in Ukrainian].
10. Odnostalko O. (2020). Resursy stiikosti osobystosti v umovakh skladnykh ta netypovykh sytuatsii zhyttia [Resources of personal stability in difficult and atypical life situations]: dys. ...kandydata psykholohichnykh nauk: 19.00.01. Volynskiy natsionalnyi universytet imeni Lesi Ukrainky. m. Luts'k. 183 s. [in Ukrainian].

-
11. Piankivska L. (2023). Osoblyvosti proiavu rezylientnosti u studentiv v umovakh voiennoho chasu [Peculiarities of students' resilience in wartime conditions]. *Perspektyvy ta innovatsii nauky*. Vyp. 10. S. 623–633. [in Ukrainian]
 12. Sliushchynskyi B. V. (2004). Mizhkulturna komunikatsiia yak fenomen suchasnoi kultury [Intercultural communication as a phenomenon of modern culture]. *Nova paradyhma*. Vyp. 37. S. 229–242 [in Ukrainian].
 13. Sokolovska S. V. (2011). Tolerantnist yak komponent mizhkulturnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv anhliiskoi movy [Tolerance as a component of intercultural competence of future English language teachers]. *Liudski tsinnosti i tolerantnist u suchasnomu sviti: mizhkontynentalnyi dialoh intelektualiv : mater. Mizhnarod. nauk.-prakt. konf., m. Kyiv, 16 lystop. 2011 r., Kyivskiy Universytet imeni Borysa Hrinchenka*. S. 255–258 [in Ukrainian].
 14. Filatenko I. O., Zakrutko L. I. (2023). Mizhkulturna tolerantnist yak profesiina yakist vykladacha v navchalnomu protsesi v inozemniy audytorii [Intercultural tolerance as a professional quality of a teacher in the educational process in a foreign audience]. *Modern ways of development of science and the latest theories : Abstracts of XIII International Scientific and Practical Conference. Madrid, Spain, December 11–13*. S. 293–295 [in Ukrainian]
 15. Iakymets O. (2022). Pobudova rezylientnosti uchniv ta studentiv pid chas navchalnoho protsesu [Building the resilience of pupils and students during the educational process]. *Realizatsiia osvitnikh initsiatyv v umovakh voiennoho chasu: vitchyzniani ta zarubizhnyi dosvid*. Vyp. 1. S. 17–27 [in Ukrainian].